

PREVAJANJE NA (AVSTRIJSKEM) KOROŠKEM OD LETA 1918 NAPREJ

Andrej Leben
Univerza v Gradcu

1 Uvod

Po razpadu Avstro-Ogrske so koroški Slovenci postali ena od t. i. avtohtonih avstrijskih narodnostnih manjšin, ki jo je po izidu koroškega plebiscita leta 1920 nova državna meja med republiko Avstrijo in Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev ločila od osrednje-slovenskega prostora. Prosesi jezikovne asimilacije, ki jih je med slovensko govorečim prebivalstvom na Koroškem opaziti že pred prvo svetovno vojno, so se v teku 20. stoletja še pospešili, saj je uradno število slovensko govorečih od okoli 66.000 leta 1910 padlo na približno 12.500 ali manj kot tri odstotke koroškega prebivalstva leta 2001, ko je bilo v Avstriji na zadnjem uradnem ljudskem štetju sicer ugotovljenih okoli 25.000 govorcev slovenščine.

Politični in družbeni dejavniki, a tudi premiki v literarnem ustvarjanju koroških Slovenk in Slovencev in v literarni komunikaciji znotraj avstrijskega in slovenskega literarnega sistema so vplivali tudi na prevodno dejavnost in prevajalsko kulturo na avstrijskem Koroškem. Tako je literarna knjižna produkcija vse do časa po drugi svetovni vojni skoraj docela zamrla, dokler ni z ustanovitvijo literarne in kulturne revije *mladje* (1960–1991) prišlo do prenove koroške slovenske literature, ki je v določenih pogledih potekala vzporedno s prenovo nemške koroške in avstrijske literature (Amann in Stutz 1998) in segla tudi na prevajalsko dejavnost. V tematskem pogledu se v precejšnjem delu novejšje koroške slovenske literature odražajo dogodki in (travmatična) doživetja, ki so povezani z drugo svetovno vojno in njenimi posledicami, pri čemer predstavljajo tovrstne pisave tudi jedro koroške slovenske literature, prevedene v nemščino. Z vojno in povojnim razvojem povezana ideološka trenja so še globoko v devetdeseta leta preteklega stoletja zaznamovala tudi razmere na področju založništva, literarnih revij in drugega

koroškega tiska in še sedaj odmevajo v strukturni raznolikosti znotraj slovenske manjšine, ki si je predvsem od zgodnjih sedemdesetih let naprej prizadevala za različne oblike sodelovanja in informiranja nemško govoreče javnosti o svojem družbenem, pravnem in jezikovnem položaju. Prav v času, ko je nemški nacionalizem na Koroškem močno zaznamoval deželno politiko in so prizadevanja manjšine in z njo solidarne javnosti za uresničitev narodnostnih pravic dosegla svoj višek, je zaživela tudi literarna prevajalska dejavnost. Spodbude so med drugim prihajale s strani večinoma novoustanovljenih koroških in avstrijskih literarnih revij, ki so se začele zanimati za literaturo koroških Slovencev (npr. *Aha*, *Die Brücke*, *Extrablatt*, *Fidibus*, *Wespennest*, *Manuskripte*) in so vse do danes ostale pomembni mediji za posredovanje slovenske literature v nemškem govornem postoru (Kohl idr. 2021, 281–286). K večji prepoznavnosti koroške in druge slovenske literature so doprinesle tudi literarne antologije, ki so izhajale zlasti v Celovcu in na Dunaju (Vavti 2006, 54–60; glej tudi Slolit, b. d.).

Do pravega razmaha prevajalske kulture je prišlo z ustanovitvijo samostojne Slovenije, ki je po letu 1991 izgubila del prejšnjega jugoslovanskega prevodnega knjižnega trga in tudi na literarnem področju iskala pot v »Evropo« oz. Evropsko unijo. Ob začetku jugoslovanskih vojn, ko je mahoma naraslo zanimanje za literature iz nekdanje jugoslovanske federacije v nemškem govornem prostoru, pa so dvojezične založbe Mohorjeva, Drava in Wieser s svojimi knjižnimi in prevodnimi programi igrale ključno posredniško vlogo. Lojze Wieser je leta 1952 ustanovljeno politično založbo Dravo že v zgodnjih osemdesetih letih preoblikoval v literarno založbo, kjer je imela svoj prostor tudi prevodna literatura iz slovenščine. Ko je leta 1987 ustanovil svojo lastno založbo, ki se je programsko usmerila na posredovanje vzhodnosrednjeevropskih in jugovzhodnoevropskih literatur, tudi slovenske, je založba Wieser v obdobju od 1991 do 2001 izdala sploh največ prevodov iz srbsčine, hrvaščine in bosanščine v celotnem nemško govorečem prostoru (Messner 2020a, 161). Tudi Mohorjeva, ki je svoje delovanje v Celovcu obnovila že leta 1947, je v osemdesetih letih razširila svoj literarni program, sprva zlasti na področju mladinske in otroške literature, na pobudo pisatelja Janka Ferka pa je začela v dveh zbirkah posredovati uveljavljena imena iz sodobne avstrijske literature v slovensko govoreči prostor (*Austriaca*) in sodobno slovensko literaturo iz Slovenije v avstrijski prostor (*Slovenica*). Vse tri založbe so s svojim programi, z izdajanjem prevodov in dvo- ali večjezičnimi objavami pridobile na prestižu in kmalu pritegnile tudi avtorje in avtorice iz drugih evropskih in avstrijskih manjšinskih ali drugojezičnih literatur (npr. iz gradišćanske hrvaške, romske, češke). Že vrsto let je opaziti, da se tudi nekatere druge koroške založbe odločajo za izdajanje slovenske literature v nemškem prevodu (npr. Alekto, Norea, Edition Rapial edicija, Kitab, Sisyphus, Heyn in Založba Fran) (Kohl idr. 2021, 273–280), prevodno literaturo iz slovenščine v nemščino in obratno ter dvojezične objave v večjem številu izhajajo tudi na Štajerskem (npr. založba Pavlove hiše/Pavelhaus in Edition Keiper).

Malodane vsi koroški slovenski avtorji in avtorice so se v preteklosti v večjem ali manjšem obsegu posvetili literarnemu prevajanju iz slovenščine v nemščino, redkeje tudi obratno, s čimer sodi prevajanje v njihove integralne umetniške repertoarje. Vendar to velja predvsem za starejše med njimi, kajti po letu 1980 rojeni pišočiči sicer še dokaj pogosto prevajajo svoja lastna dela, a le poredkoma segajo po drugih slovenskih besedilih. Sploh je značilno, da mlajši prevajalci in prevajalke, s katerimi sodelujejo tudi koroške založbe, ne prihajajo več toliko iz Koroške, temveč predvsem iz štajerskega in drugega avstrijskega ali tudi nemškega okolja.

2 Pregled prevodne dejavnosti na Koroškem

Z umikom Mohorjeve iz Celovca na Prevalje leta 1919 in od tam v Celje je literarno prevajanje na Koroškem, ki je že v zadnji tretjini 19. stoletja bolj ali manj usahnilo, povsem zamrlo, saj ni bilo več niti osnovnih pogojev za izdajanje knjig, poleg tega se del koroškega slovenskega izobraženstva po plebiscitu ni več vrnil na Koroško ali se je odselil v Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev. Za dotok slovenskih knjig je še naprej skrbela predvsem Mohorjeva, delovanje celovške Mohorjeve, ki je bila sicer zastopana v predstojništvu celjske, pa so nacistične oblasti dokočno prepovedale maja leta 1940 (Filipič 2016, 929).

Med vojnama in v času druge svetovne vojne se je prevajalo zlasti v političnih kontekstih, tako na primer v času plebiscitne propagande, ko sta avstrijska in slovenska oz. jugoslovanska stran tiskali lepake, letake in karikature v obeh jezikih, in še v sklopu odpora proti nacionalsocializmu, ko so, kot omenja npr. Karel Prušnik-Gašper v svojih spominih, tudi koroški partizani prevajali »politične knjižice« v nemščino (Prušnik 1958, 191). Partizanska tehnika Obir je poleg protinacistične politične in propagandne literature v nemščini tiskala tudi letake za prisilne delavce v francoščini in italijanščini, v slovenščini in nemščini pa so izdajali glasilo delavske enotnosti na Koroškem *Enotnost – Die Einheit* (Žolnir 1990, 15–85; Zwitter 1951, 36–37). Prevajalo pa se je tudi za potrebe nacističnih oblasti, pri čemer je poseben in usoden primer izgubljeni slovenski dnevnik Tomaža Olipa, ki je bil v sklopu zasledovanja slovenskih odporiških skupin kot dokazno gradivo preveden v nemščino in je služil na zloglasnem Freislejerskem procesu aprila leta 1943 v Celovcu proti 35 odpornikom iz Sel in okolice, od katerih jih je bilo trinajst obsojenih na smrt, leta 2010 pa je bil prevod objavljen s spremnim pismom Petra Handkeja kot zgodovinski dokument z literarno kvaliteto (Baum 2010, 16).

Prisilno izseljevanje koroških slovenskih družin, zatiranje slovenščine, genocidna politika Tretjega rajha na Koroškem, Gorenjskem, Štajerskem in želja po spravi med Nemci in Slovenci je pisatelja Josefa Friedricha Perkoniga, avtorja eseja »Der Kärntner Slovene« [Koroški Slovenec] (1947), ki ga je leta 1951 v slovenskem prevodu objavila tudi celovška revija *Svoboda*, pripeljala do tega, da je ustanovil knjižno zbirko

»Slovenische Dichtungen« [Slovenske pesnitve], v kateri so v letih 1947 in 1948 pri celovski založbi Kaiser v nemščini izšle Cankarjeve *Zgodbe iz doline Šentflorjanske*, Tavčarjevo *Cvetje v jeseni* in izbor pravljic Frana Milčinskega z naslovom »Slovenische Volksmärchen« v prevodu Herte Kralj in izdajatelja. Leta 1953 je Perkonig pri dunajski založbi Wancuara izdal še ponatisa Cankarja in Tavčarja ter dva prevoda Miška Kranjca, *Beg s kmetov*; *Režonja na svojem* in *Martin Žalik na kmetih*. To je bil hkrati prvi in vse do konca osemdesetih let edini poskus načrtnega prevajanja slovenske literature v nemščino. Odzivi na Perkonigovo iniciativo v Društvu slovenskih pisateljev kažejo, da so tedaj upali na niz nadaljnjih prevodov, o čemer govori seznam reprezentativnih slovenskih literarnih del, ki sta ga sestavila Anton Slodnjak in Alfonz Gspan in ga je France Bevk v sredini leta 1953 posredoval Perkonigu. Ta zbirke sicer ni nadajeval, vendar je Drago Druškovič nekako v zameno v slovenščino prevedel Perkonigov roman *Honigraub oder Der Hügel St. Joseph*, ki je leta 1960 izšel pod naslovom *Ugrabljena strd* pri Cankarjevi založbi (Perenič 2005, 584–590).

Sicer naletimo v prvem povojnem desetletju v koroškem sklopu le na posamične primere slovensko-nemškega literarnega posredovanja, kot ga predstavlja potopis pesnika Michaela Guttenbrunnerja, ki je v slovenskem prevodu izšel leta 1951 v spominško-dokumentarnem zborniku *Koroška v borbi* pod naslovom *Pogovor z avstrijskimi anti-fašisti* in govori o partizanskem upor in tragičnih dogodkih pri kmetu Spitzbauerju na Svinški planini. Tudi nemški prevod Prežihovih *Samorastnikov*, ki ga je Janko Messner leta 1963 izdal pri založbi koroškega pisatelja Bertla Petreia in v spremni besedi označil za »znak sporazumevnja med narodi«, je bil v bistvu osamljen pojav, čeprav je v krogu ustanoviteljev literarne revije *mladje* (1960–1991) že zaslediti začetke novih prizadevanj ne za politično, temveč estesko utemeljeno literarno prevajanje.

Že v prvih številkah *mladja* sta Florjan Lipuš in Erich Prunč objavila odlomke iz Wolfganga Borcherta in Josepha Conrada, kot prevajalci pa so se pozneje udeleževali praktično vsi koroško slovenski literarni sodelavci, ki so v naslednjih desetletjih pridružili mladjevcem. Posebno veliko se je prevajalo od zgodnjih sedemdesetih dalje, ko so v reviji redno izhajali slovenski prevodi iz sodobne nemške avstrijske in drugih literatur (npr. Peter Henisch, Peter Rosei, Michael Scharang, Peter Turrini, Harald Irnberger, Bernhard C. Bunker, Marie-Thérèse Kerschbaumer; Saint-John Perse, Gonzalo Millán, Ernesto Cardenal), med prevajalci pa so bili Lev Detela, Milena Merlak, Florjan Lipuš, Janko Messner, Olga Vouk, Kristijan Močilnik, Maja Haderlap, Klaus Detlef Olof, Andrej Kokot in Fabjan Hafner.

Prelomnico pri prevajanju koroške slovenske literature v nemščino predstavlja medij-sko odmeven izid Lipuševega romana *Zmote dijaka Tjaža* v prevodu Petra Handkeja in Helge Mračnikar leta 1981 pri založbi Residenz. Handke, ki je posredoval še prevod v francoščino, je bistveno pripomogel k uveljavljanju Lipuša kot avtorja evropskega in svetovnega formata, prispeval pa je tudi k večjemu zanimanju s strani avstrijske javnosti

za drugo slovensko literarno ustvarjanje na Koroškem, ki je bilo tedaj le v zelo omejenem obsegu dostopno preko kvalitetnih prevodov ali pa v obliki besedil v nemščini. Ker drugih, kaj šele poklicnih, prevajalcev ni bilo, so si številni piščoči pomagali s samoprevodi. Kako nezadovoljiva je bila situacija, ponazarja mladjevska prozna antologija *Aufzeichnungen aus Kärnten* [Zapiski iz Koroške] (1983), v kateri ima »svojega« prevajalca samo Florjan Lipuš, namreč Petra Handkeja, ki je prevedel še njegovo antološko prozno besedilo »Navodila za kričanje«.

Vsekakor so se prevajalske razmere v osemdesetih letih, ki po Fabjanu Hafnerju veljajo za »zlato desetletje« koroške slovenske literature (Hafner 2009a, 140), obračale na bolje. Založba Drava je že leta 1979 izdala nemški izbor Kosovelovih pesmi v prevodu Andrej Kokota in Helmuta Scharfa, naslednje leto partizanske spomine Karla Prušnika v prevodu Avgušтина Malleja, Florjana Lipuša in Geralda Musgerja, ki je bil pozneje še večkrat ponatisnjen, Mohorjeva pa je objavila mladinsko povest *Junak na kolcih* (1981) Janeza Švajncerja in Ingoličevo *Tajno društvo PGC* (1983). Drava je v svoj program sprejela tudi dvojezične otroške knjige Marice Kulnik, pri čemer sta se otroška in mladinska literatura razvila v eno najbolj produktivnih prevajalskih področij (Janet 2012, 8).

Drava se je v naslednjih letih usmerila na posredovanje slovenskih literarnih klasičkov, kot so Levstikov *Martin Krpan* (prev. Helga Mračnikar), Prešernovi *Soneti nesreče* (prev. Lili Novi) in Cankarjev *Martin Kačur* (prev. Manfred Jähnichen), ter na izdajanje novel in romanov Prežihovega Voranca (prev. Janko Messner, Peter Wieser in Anton Svetina, Klaus Detlef Olof) in povesti Cirila Kosmača (prev. Klaus Detlef Olof). Založba Bläschke je že leta 1977 izdala nemški izbor iz poezije Andreja Kokota (prev. Peter Kersche), skupaj pet prevodov poezije Gustava Januša (prev. Peter Handke) pa je izšlo pri založbah Suhrkamp in Residenz. Za slovenske knjižne prevode iz nemške avstrijske literaure sta od koroških slovenskih avtorjev poskrbela Janko Messner (prevedel je dela Friedricha Dürrenmatta in Franza Werfela – skupaj s Karlom Mauserjem) in od druge polovice osemdesetih let naprej Andrej Kokot, ki je prevajal Petra Handkeja, Ericha Frieda, Petra Paula Wiplingerja in Michaela Gутtenbrunnerja. Med prevajalce iz slovenščine v nemščino so se uvrstili tudi slovenski priseljenci France Urbinc, Sonja Wakounig in Vinko Ošlak, ki je dejaven tudi kot prevajalec v esperanto in iz njega.

Večplastnost in širina prevajalskih prizadevanj sta razvidna iz zasnov treh antologij, ki so izšle v prvi polovici osemdesetih let in združevale precejšen del tedanjih prevajalskih sil. V dvojezični antologiji sodobne slovenske poezije *Auf dem grünen Dach des Windes / Na zeleni strehi vetra* (1980), ki je leta izšla pri celovski založbi Heyn in prinaša izbor uveljavljenih pesnikov in pesnic iz Slovenije, avstrijske Koroške in Tržaškega, izstopa z največ prevodi Klaus Detlef Olof. Drugi prevajalci so bili Ina Jun Broda, Peter Kersche, Horst Ogris, Rudolf Neuhäuser, Ilma Rakuša, Peter Urban in Andrej Kokot, ki je prevedel lastne pesmi. Olof in Neuhäuser sta prispevala tudi glavnino prevodov za

prozno antologijo *Zeichen und Wege: Slowenische Erzähler der Gegenwart* [Znamenja in poti: Sodobni slovenski pripovedniki] (Drava 1985), v kateri so bili predstavljeni mdr. Andrej Hieng, Branko Gradišnik, Lojze Kovačič, Florjan Lipuš, Boris Pahor, Marjan Rožanc, Pavle Zidar in Vitomil Zupan. V reprezentativni dvojezični antologiji *Das slowenische Wort in Kärnten / Slovenska beseda na Koroškem* (Österreichischer Bundesverlag 1985) nastopajo kot nadaljnji prevajalci še Fabjan Hafner, Gabriel Lipuš, Franc Merkač, Milena Merlak-Detela, Kristijan Močilnik, Helga Mračnikar in Reginald Vospernik.

Nadaljnjo prevodno produkcijo sta najbolj zaznamovala Klaus Detelf Olof in Fabjan Hafner. Olof je razen Prešerna prevajal predvsem sodobno slovensko prozo za Dravo, Wieserja in vrsto drugih avstrijskih založb. Hafner se je osredinil na prevajanje Florjana Lipuša in pozneje na sodobno slovensko poezijo, njegovi prevodi pa so izhajali pri vseh treh koroških dvojezičnih, drugih avstrijskih in nekaterih nemških založbah. V obdobju po osamosvojitvi Slovenije in v času jugoslovanskih vojn so se pojavili še številni drugi prevajalci iz slovenščine, mdr. Ludwig Hartinger, Erwin Köstler, Jože Strutz in Johann Strutz, ki so vsi imeli svoja dokaj jasno zarisana prevajalska težišča, Hartinger kot prevajalec Srečka Kosovela, Köstler kot prevajalec Ivana Cankarja, Jože Strutz kot (so)prevajalec Janka Messnerja in Prežihovega Voranca ter Johann Strutz kot prevajalec Florjana Lipuša.

Založba Drava je svoj prevodni program postopoma profilirala s Köstlerjevimi prevodi izbranih Cankarjevih del v doslej 14 knjigah in svojo ponudbo razširila na prevode iz sodobne slovenske literature – predstavljeni slovenski avtorji so Maja Haderlap, Franjo Frančič, Zoran Hočevcar, Srečko Kosovel, Lojze Kovačič, Maruša Krese, Sebastijan Pregelj, Andrej Skubic, Igor Torkar, Vlado Žabot idr. Za večino prevodov je poskrbel Erwin Köstler, ki je v nemščino prevedel tudi prozno antologijo *Čas kratke zgodbe* Toma Virka. Hkrati je Drava v prvem desetletju tega stoletja postala forum izjemno produktivnega in odzivnega področja koroške slovenske spominske literature, ki je pritegnilo tudi zanimanje drugih založb (npr. Mohorjeve, založbe Wieser, KITAB), med prevajalci pa najdemo tako etablirane kot nove prevajalce različnih starosti (Kohl idr. 2021, 185–191). Od sodobnih koroških slovenskih avtorjev je Drava izdala v nemškem prevodu največ del Janka Messnerja, nazadnje tudi njegovo nemško oz. dvojezično izbrano delo v sedmih knjigah s prevodi avtorja in Jožeta Strutza.

Založba Wieser je od slovenskih avtorjev in avtoric v nemškem prevodu promovirala med drugim prozo Draga Jančarja, poezijo Srečka Kosovela, Maruše Krese, Cvetke Lipuš in Daneta Zajca v prevodu Olofa, Hafnerja, Hartingerja in drugih, izdala pa je tudi nemški izbor dramskih besedil Dušana Jovanovića, Gregorja Strniše, Rudija Šelige in esejistiko Aleša Debeljaka. Poleg tega so pri Wieserju številna leta izhajala nova dela Florjana Lipuša tako v izvorniku kot v prevodu Johanna Strutza, založba pa je pripravila tudi izdajo Lipuševega zbranega dela z vsemi dostopnimi prevodi v nemščino.

Mohorjeva je z zbirkama *Austriaca* in *Slovenica* razvila bogat prevajalski program v obe smeri in v slovenski govorni prostor od leta 1989 naprej posredovala prozna dela vodilnih avstrijskih pisateljev in pisateljic, od Ingeborg Bachmann, Thomasa Bernharda, Eliasa Canettija in Elfriede Jelinek do Roberta Musila in Stefana Zweiga. Med 2000 in 2008 je imela sploh največji delež prevodov estetsko zahtevne nemške literature v slovenščino, sicer pa je v tem obdobju od skupaj 170 naslovov iz avstrijske literature skoraj polovica izšla pri koroških založbah (Peklar 2009, 53–60). V nekoliko mlajši zbirki *Slovenica* so izšli med drugim Andrej Capuder, Žarko Petan, več del Ferija Lainščka in Marjana Tomšiča, Alojz Rebula, Kajetan Kovič, Prežihov Voranc, niz proze Borisa Pahorja in Evalda Flisarja. Razpon prevajalcev in prevajalk, s katerimi Mohorjeva sodeluje, sega pri prevodih v nemščino od Andreje Greistorfer-Vrbinc, Johanna Strutza, Klaus Detlefa Olofa in Andreja Lebna do Metke Wakounig. V avstrijski prostor je posredovala tudi mladinsko književnost Dese Muck, Maje Vidmar in drugih, ki so jo prevajali Marica Kulnig, Tamara Kapus in Adrian Kert, če naštejemo le nekatere, v slovenski govorni prostor pa avstrijskega mladinskega pisatelja Thomasa Brezino.

Kljub živahni prevodni produkciji iz slovenščine v nemščino o programiranem prevajanju ni mogoče govoriti, saj vsi ti prevodi niso izhajali na podlagi daljnoročnih ali sistematskih založniških konceptov. Prvi poskus te vrste je bil šele prevajalski in izdajateljski projekt *Slowenische Bibliothek* [Slovenska knjižnica] Erwina Köstlerja, ki je k sodelovanju pridobil vse tri omenjene založbe in zasnoval seznam s 30 naslovi iz doslej slabo dostopne starejše in novejše slovenske literature (Köstler 2014, 252–257). Prvih pet knjig (Vladimir Bartol, Zofka Kveder, Ivan Pregelj, Marjan Rožanc, Vitomil Zupan) v prevodu Erwina Köstlerja, Daniele Kocmut, Johanna Strutza, Metke Wakounig in Aleksandra Studena-Kirchnerja je izšlo leta 2013, vendar se je začeto sodelovanje razbilo, Lojze Wieser pa je z mislijo na Slovenijo kot gostjo Frankfurtskega knjižnega sejma 2023 naslov »*Slowenische Bibliothek*« znova oživel in zbirko napolnil z raznovrstnimi ponatisi in nekaterimi novimi prevodi, od Prešerna, Prežiha, Berte Bojetu in Andreja Kokota do Janka Pleterskega.

Pomen založb Drava, Mohorjeva in Wieser in s tem tudi prevajalcev in prevajalk, ki z njimi sodelujejo, za posredovanje slovenske literature v nemški govorni prostor ponazarja podatek, da so te tri založbe od leta 1990 do leta 2007 skupaj izdale več kot polovico vseh v tem obdobju izdanih literarnih prevodov (Köstler in Leben 2014, 213–214). Tudi preliminarna evidenca prevodnih naslovov od 2008 do 2022 pokaže, da so te založbe, vključno s ponatisi, prispevale okoli 40 % vseh literarnih prevodov iz nemščine v slovenščino. Zanimanje in prestiž, ki so si ga pridobili tako slovenska književnost kot tudi njeni prevajalci in prevajalke, se odraža tudi v tem, da se vse več drugih koroških, avstrijskih in nemških založb odloča za izdajanje slovenske literature. Z njimi pomembno sodelujejo tudi prevajalci in prevajalke, ki so začeli svojo prevajalsko pot pri dvojezičnih koroških založbah.

Ne glede na to, da je število prevajalk in prevajalcev v preteklih letih naraslo, je samoprevajanje v dvojezičnem literarnem okolju še naprej značilen in razširjen pojav. Samoprevajanje, ki zadeva tudi narečno poezijo (npr. Marija Bartoloth, Tomaž Ogris) in spominsko prozo (npr. Tomaž Ogris), je ustaljena praksa zlasti v poeziji, kjer samoprevode ustvarjajo na primer Gustav Januš, Rezka Kancian, Dominik Srienc, Franc Merkač, Stefan Feinig in Nina Zdouc. Po Janku Messnerju, ki je že v sedemdesetih letih pisal jezikovno hibridna nemško-slovenska in narečna besedila, in Janiju Oswaldu, katerega poetika temelji na postopkih spajanja in preklapljanja med več jeziki, se prevodne prvine v novejšem času pogosteje pojavljajo tudi v besedilih Petra Handkeja, Petra Waterhousea, Maje Haderlap, Dominika Srienca in drugih, pri čemer je treba pri dvojezičnih pišočih izhajati iz tega, da so prevajalski postopki sestavni del njihovega slovenskega oziroma nemškega pisanja, četudi se ti postopki ne razkrivajo na prvi pogled.

Med prevajalci in prevajalkami, ki so se pojavili v novejšem času, je opaziti, da ne prihajajo več toliko iz koroškega (na primer Marijan Štikar in Dominik Srienc), temveč vse bolj iz štajerskega oz. graškega okolja (npr. Andrea Haberl-Zemljčič, Daniela Kocmut, Karin Almasy, Sebastian Walcher, Jens Sakelšek, Felix O. Kohl), kar je povezano z možnostjo študija tolmačenja in prevajanja na Inštitutu za teoretsko in uporabno prevodoslovje in s poletnimi prevajalskimi seminarji na Premudi, ki jih je dolga leta vodil Erich Prunč.

3 Žanri, ki se prevajajo

Prevodna dejavnost v koroškem okolju zaobjema bolj ali manj vse literarne žanre, pri čemer prevladujejo prozni prevodi iz slovenske moderne in modernizma vse do sodobne literature. V liriki po številu knjižnih objav prevladujejo prevodi iz koroške slovenske poezije, prevajanje spominske in pričevanjske literature pa se osredinja na koroški kontekst. Redki so tudi knjižni prevodi iz avstrijske oziroma nemške lirike v slovenščino, ki prinašajo zvečine poezijo avtorjev, ki so bili ali so tudi sicer v ožjem stiku s koroškimi slovenskimi avtorskimi kolegi. Od nemško pišočih koroških slovenskih pesnikov ima knjižni prevod v slovenščino doslej samo Maja Haderlap. Dramska besedila, iz klasične in sodobne dramske literature, se prevajajo predvsem iz slovenščine v nemščino. Primer posredovanja nemške avstrijske dramske literature v sklopu koroških gledaliških projektov je drama *Zala* Haralda Schwingerja in Simone Schönett v prevodu Marjana Štikra. V sklop gledaliških produkcij sodita tudi slovenski prevod Handkejeve drame *Še vedno vihar* Braneta Čopa in dramtizacija romana *Angel pozabe* Maje Haderlap v prevodu Štefana Vevarja. Med najbolj produktivna prevajalska področja štejeta otroška in mladinska literatura, od slikanic do mladinskih romanov, ki se prevajajo tako v nemščino kot slovenščino, pri čemer so na Koroškem dokaj pogoste večjezične objave oziroma objave

v več jezikih hkrati. Vse bolj se prevajajo tudi slovenski risoromani, ki pa ne izhajajo na Koroškem, manj razširjen prevodni žanr je esejstika.

4 Pomembni avtorji, večkrat prevedena dela

Najbolj prevajan slovenski avtor v koroškem sklopu je Ivan Cankar, ki je zastopan s kratko prozo, novelistiko, povestmi, romani, dramatiko in esejistiko, ki je v letih 1994–2011 izšla v prevodu Erwina Köstlerja v 14 knjigah in več ponatisih pri založbi Drava. Drugi slovenski avtor, čigar delo je skoraj v celoti prevedeno v nemščino, je Prežihov Voranc, ki od leta 1963 naprej izhaja pri različnih koroških založbah in v prevodu več prevajalcev. Prežih je med slovenskimi avtorji v drugi polovici 20. stoletja tudi najbolj zaznamoval literarni, kulturni in politični utrip koroških Slovencev, še posebej z novelo *Samorastniki*, katere vpliv je primerljiv samo še z *Miklovo Zalo* Jakoba Sketa, ki je bila šele pred nekaj leti prevedena v nemščino.

Drugi slovenski pripovedovalci z več prevodi so Ciril Kosmač, Kajetan Kovič in Drago Jančar, ki sta mu prve prevode v nemščino izdala Wieser in Mohorjeva (esejistiko). Mohorjeva je izdala tudi vrsto prevodov Borisa Pahorja, za Marjana Tomšiča, Ferija Lainščka in Evalda Flisarja pa je Mohorjeva sploh okno v nemško govoreči prostor. Tudi založba Drava je imela po zaslugi Erwina Köstlerja svoje prevodne »hišne avtorje« iz Slovenije, npr. Franja Frančiča in Andreja Skubica, ki jih v zadnjih letih promovirajo druge avstrijske in nemške založbe, več prevodov pri Dravi ima tudi Sebastijan Pregelj. Roman *Angel pozabe* Maje Haderlap v prevodu Štefana Vevarja je Drava izdala v sodelovanju z mariborsko založbo Litera.

Od prevodov iz slovenske poezije ima »Sonetni venec« Franceta Prešerna v prevodu Klause Detlefa Olofa visoko simbolno vrednost, daleč največ prevajalskega zanimanja pa je v bližnji preteklosti pritegnila poezija Srečka Kosovela, ki ga je že od konca sedemdesetih let dalje »ponemčila« vrsta koroških in avstrijskih prevajalcev in je eden redkih slovenskih pesnikov z več prevodi svojih pesmi in ima skupaj blizu deset knjižnih objav samo na Koroškem. Več kot en »koroški« knjižni prevod imajo sicer še Žarko Petan, Maruša Krese in Brane Mozetič.

Niz najpomembnejših v nemščino prevedenih koroških slovenskih avtorjev je treba začeti s partizanskimi spomini Karla Prušnika-Gašperja *Gamsi na plazu*, ki stojijo na začetku bogate spominske literature koroških Slovencev na čas druge svetovne vojne. Sprva še podcenjevan, se je spominski žanr prav po zaslugi prevodov v nemščino globoko zapisal v sodobno kulturo spominjanja širom nemškega govornega prostora in tudi vplival na koroško in avstrijsko gledališko in filmsko dejavnost. S spominsko prozo povezana tematika druge svetovne vojne se redno in dosledno pojavlja tudi v proznem ustvarjanju Florjana Lipuša, zdaleč najbolj prevajanega slovensko pišočega koroškega pisatelja, ki ga posebno avstrijska kulturna publicistika umešča v tokove svetovne literature. Vsa Lipuševa

dela so prevedli koroški prevajalci: Peter Handke, Fabjan Hafner in Johann Strutz, izšla so pri založbah Residenz in Wieser ter v licenčnih izdajah pri založbi Suhrkamp, v zadnjih letih pa izhajajo pri založbi Jung und Jung. Najbolj prevajana, interpretirana in tržno uspešna knjiga iz koroško slovenskega okolja je roman *Engel des Vergessens* Maje Haderlap, ki ga prav tako zaznamuje tematika druge svetovne vojne. Na Koroškem in v Avstriji je njegov izid neposredno doprinesel k boljšemu razumevanju manjšinske, partizanske, taboriščne in spominske tematike, v Sloveniji pa je bil *Angel pozabe* v Vevarjevem prevodu izbran celo za esej na maturi iz slovenščine.

Drugi večkrat prevedeni avtorji so Janko Messner, Gustav Januš, Cvetka Lipuš in Milka Hartman. Januševa poezija je v prevodu Petra Handkeja, Fabjana Hafnerja in v samoprevodih avtorja v celoti dostopna v nemščini. Tudi ves pesniški opus Cvetke Lipuš je po zaslugi Klause Detlefa Olofa preveden v nemščino. Številne in večkratne prevode posameznih pesmi v nemščino ima tudi pesnica Milka Hartman, ki je skupaj z Jankom Messnerjem globoko zasidrana tudi v kulturnem življenju koroških Slovencev v Podjunu, podobno kot ljudski pesnik in prevajalec Andrej Schuster-Drabosnjak v Rožu.

Odziven pesnik brez knjižnih prevodov, pač pa z lastnimi prepesnitvami v nemščino ali slovenščino ali hibridnimi jezikovnimi tvorbami, je Jani Oswald, ki je leta 2018 pod naslovom *Non minus ultra* izdal reprezentativen in na novo sestavljen izbor iz svojih dotedanjih pesniških zbirk. Njegova poetika večjezičnosti je že v devetdesetih letih pritegnila pozornost literarne vede, zlasti medkulturne germanistike in komparativistike, s čimer se je njegova poezija v Avstriji uveljavila kot paradigmatičen primer kulturnoposredniške svetovne literature.

5 Pomembni prevajalci

Podroben pretres prevajalskih dejavnosti v preteklih desetletjih bi samo v ožjem koroškem slovenskem okviru izvrigel okoli 200 prevajalskih imen, ki so se pojavila z revijalnimi in knjižnimi prevodi iz slovenščine v nemščino. Od njih prihaja dobra polovica iz Avstrije, od tega pa je spet več kot polovica koroških Slovencev. Približno četrtna prevajalcev je iz Slovenije, velika večina ostalih pa iz Nemčije, pri čemer so med koroškimi slovenskimi, drugimi avstrijskimi in nemškimi prevajalci in prevajalkami tudi nekateri priseljeni iz Slovenije.

Od njih imata zdaleč največ prevodov Erwin Köstler in Klaus Detlef Olof, več kot deset knjižnih prevodov pa imajo še Ann Catrin Apstein-Müller, Fabjan Hafner, Andrej Leben, Vinko Ošlak, Johann Strutz in Jože Strutz. Drugi prevajalci z večjim številom prevodov so med drugim Peter Handke, Janko Ferk, Maja Haderlap, Ivana Kampuš, Andrej Kokot, Marica Kulnik, Florjan Lipuš, Janko Messner, Dominik Srienec, Metka Wakounig in Peter Wieser. Iz štajerskega prevajalskega okolja velja omeniti Karin Almasy, Andreo Haberl-Zemljič, Danielo Kocmut in Sebastiana Walcherja,

iz dunajskega Leva Detelo, Tadejo Lackner-Naberžnik, Mileno Merlak Detelo in Aleksandra Studena-Kirchnerja, iz salzburškega Ludwiga Hartingerja, ki so vsi sodelovali z založbami na Koroškem. Od prevajalcev in prevajalk iz nemščine v slovenščino to velja med drugim za Silvijo Borovnik, Braneta Čopa, Amalijo Maček, Lučko Jenčič in Štefana Vevarja.

Mreža prevajalskih posrednikov, ki preko dvojezičnih koroških in drugih založb skrbijo za pretok slovenske literature v nemško govoreči prostor, je potemtakem dokaj obsežna in se tudi obnavlja. Gre za prevajalce in prevajalke različnega porekla in različnih profilov.

Najbolj prepoznavni prevajalec slovenske literature v nemščino je v mednarodnem pogledu prav gotovo Peter Handke, ki je prevedel izključno koroške slovenske avtorje: Florjana Lipuša, Gustava Januša in Fabjana Hafnerja, njegovi prevodi pa so izšli pri uglednih literarnih založbah Residenz in Suhrkamp. Handkejeva konsekracijska moč je tako izrazita, da v primeru Lipuša, ki ga je sam prevajal samo v začetku osemdesetih let, v odzivih nemške kulturne publicistike največkrat zasenči Lipuševa druga dva prevajalca, Fabjana Hafnerja in Johanna Strutza (Kohl 2018). Kljub temu se je Fabjan Hafner uveljavil prav s svojimi prevodi Lipuša, ko je prejel prestižno Petrarcovo nagrado, pozneje pa se je osredinil na prevajanje sodobne slovenske poezije (mdr. Gustav Januš, Kajetan Kovič, Marko Kravos, Maruša Krese, Tomaž Šalamun, Maja Vidmar, Uroš Zupan in Dane Zajc). Njegovi prevodi so izhajali pri številnih založbah in literarnih revijah širom avstrijskega in nemškega govornega prostora, za svoje delo je med drugim prejel tudi avstrijsko državno nagrado za prevajanje in po njem sta poimenovani prevajalska nagrada in uličica oz. prehod v mestnem jedru Celovca.

Klaus Detlef Olof in Erwin Köstler imata skupaj več kot 120 knjižnih prevodov. Olof je s svojimi prevodi iz slovenske poezije, proze in dramatike zaznamoval obdobje od sredine osemdesetih let do začetka novega tisočletja, nato se je posvetil predvsem prevajanju iz hrvaščine, vendar se je vedno znova vračal tudi k slovenski literaturi. Tako v njegovem opusu najdemo prevode Draga Jančarja, Andreja Blatnika, Cvetke Lipuš, Lojzeta Kovačiča, Prežihovega Voranca in Gorana Vojnoviča. Köstler se je uveljavil s prevajanjem Ivana Cankarja in je dolga leta sodeloval z založbo Drava, kjer je izšlo več prevodov Franja Frančiča, Sebastijana Preglja in Andreja Skubica, pri Wieserju je izdal prevod Brede Smolnikar. Ostali njegovi prevodi (npr. dela Mojce Kumerdej in Vitomila Zupana) so izšli pri različnih avstrijskih in nemških založbah, prevedel pa je tudi vrsto risoromanov. Kot kaže njegovo urejanje Cankarjevih del in knjig v zbirki »Slowenische Bibliothek«, se njegovo delo ne omejuje samo na prevajanje, temveč vključuje tudi posredovanje širših literarnih in kulturnozgodovinskih vidikov.

Kakor Olof, Köstler in Hafner je tudi Johann Strutz dobitnik avstrijske državne nagrade za literarno prevajanje. Strutz se je v sredini devetdesetih let posvetil prevajanju in se kmalu osredinil na prozo Florjana Lipuša. Podobno v prevajalskem delu Andreja

Lebna prevladujeta dva avtorja, Brane Mozetič in Suzana Tratnik, njegovi prevodi pa so izšli pri založbah na Dunaju, v Hamburgu in Celovcu. Tudi Jože Strutz je s prevodi Srečka Kosovela, Prežihovega Voranca in Janka Messerja pokazal posebno zanimanje za ožji krog avtorjev, njegovi prevodi pa so izšli pri različnih celovških založbah.

Obsežen je tudi zaključeni prevajalski opus Janka Messnerja, ki v obdobju petih desetletij zaobjema knjižne prevode v slovenščino (Werfl, Dürrenmatt, Kardelj, Innerwinkler) in nemščino (Prežih, narečne pesmi Milke Hartman) in vrsto so- in samoprevodov. Kot prevajalec slovenske poezije je Messner zastopan že v antologiji *Neue slowenische Lyrik* (Salzburg 1971) s prevodi Ceneta Vipotnika, Janeza Menarta, Daneta Zajca in Kajetana Koviča.

Med prevajalci, ki so prevajali iz in v več jezikov, najbolj izstopa Vinko Ošlak s knjižnimi prevodi iz slovenščine v nemščino (Alojz Rebula), iz angleščine in nemščine v slovenščino (John Bunyan, Alois Hotschnig, Sergej Kurdakov, Mira Lobe) in iz angleščine, slovenščine in srbsčine v esperanto (Ivan Cankar, Andrej Capuder, Srečko Kosovel, Trailokyanath Mukhopadhyay, Prežihov Voranc, Ivan Tavčar, Stevan Živanović idr.).

6 Znanstvena dela, ki obravnavajo prevodno dejavnost na Koroškem

Elektronska raziskovalna zbirka TraDok (Prunč 2007c), bibliografija knjižnih prevodov iz slovenščine v nemščino (Vavti 2006, Vavti 2008), spletno dostopna elektronska zbirka podatkov o prevodih leposlovnih del slovenskih avtorjev v tuje jezike Javne agencije za knjigo in graška raziskovalna elektronska zbirka BILIT, ki sicer ni javno dostopna, vsebujejo številne podatke o literarni prevodni dejavnosti v koroškem okviru. Pomembna tiskana vira sta še bibliografija Mohorjeve (Moder 1957) in bibliografija nemških prevodov iz jugoslovanskih literatur od 1775 do 1977 (Kersche in Kersche 1978). S tem je dotična prevodna dejavnost dokaj podrobno dokumentirana od razsvetljenstva do današnjih dni.

Na bibliografskih in kvantitativnih podatkih temelji tudi večina člankov in razprav, ki osvetljujejo vidike prevodne dejavnosti v koroškem sklopu. O prevajanju nemške avstrijske literature v slovenščino v sedemdesetih in osemdesetih letih 20. stoletja je v esejistični obliki pisal Janko Ferk (1995, 33–41). Slovenske in nemške knjižne prevodne objave založb Drava, Mohorjeva in Wieser v obdobjih od 1990 do 2000 in od 2001 do 2010 je z ozirom na literarne in neliterarne žanre raziskal Jure Janet (2012, 7–9, gl. tudi Janet 2009), ki je med drugim ugotovil viden upad skupnega števila prevodov po letu 2004. Erwin Köstler in Andrej Leben (2014) sta osvetlila pomen teh treh založb za posredovanje slovenske literature za nemški knjižni trg od leta 1985 dalje in odmevnost nekaterih prevodov v nemškojezičnih medijih.

Monografske obravnave pogojev in oblik sodobne prevodne kulture v koroškem kontekstu ni, vendar se te tematike dotikajo nekatere razprave o slovensko-avstrijskem

oziroma slovensko-nemškem literarnem posredovanju (Köstler 2006, Köstler 2007, Schödel in Smodiš 2016), avstrijskem knjižnem trgu (Pölzer 2007, Pölzer 2010) in vlogi koroških dvojezičnih založb pri posredovanju literature iz bosanščine, hrvaščine in srbsčine (Grbić 2010; Messner 2018, 2020b). Erich Prunč je koroško prevodno dejavnost vključil v svoje raziskave o nemško-slovenskih prevodnih žanrih in prevajalskih normah pred 1918 (npr. Prunč 2005, 2006) in nekatere druge razprave (npr. Prunč 2007b, 2012). Prevajalska dejavnost je upoštevana tudi v monografiji o sodobni književnosti koroških Slovenk in Slovencev, ki prevajanje opredeljuje kot del literarnih praks (Kohl idr. 2021). O odzivih na prozo Florjana Lipuša s strani nemške in slovenske literarne kritike je pisal Denis Poniž (2000). Od najvidnejših prevajalcev so bili doslej predmet podrobnejših obravnav Johann Strutz (Kohl 2018) in Janko Messner (Messner 2020b) in še posebno Peter Handke (Prunč 1991; Hafner 2008, 2009b, Vidulić 2014; Kohl 2018; Hafner in Pöckl 2019). Sicer obstaja tudi še nekaj zaključnih študentskih del, ki na primer omogočajo vpogled v prevajanje slovenske proze v Avstriji (Lokar 2002, 2004) in recepcijo avstrijske literature na Slovenskem (Peklar 2009) ali prinašajo analizo posamičnih prevodov v primerjavi z izvirnikom (npr. Grilc 2013; Retko 2017, Milovanović 2021).

7 Zaključek

Slovensko-nemško in nemško-slovensko literarno prevajanje na avstrijskem Koroškem oziroma v koroškem slovenskem kontekstu, ki se je po večdesetletnem zamolku začelo znova pojavljati po drugi svetovni vojni, je imelo spočetka močne politične implikacije. Zanimanje za posredovanje osrednjeslovenske književnosti je bilo povezano s poskusom normalizacije sosedskih odnosov s pomočjo literature med postnacistično Avstrijo/Koroško in socialistično Jugoslavijo/Slovenijo, hkrati pa tudi med nemško govorečo večino in slovensko govorečo manjšino na Koroškem. Tudi prevajanje koroške slovenske literature v nemščino in avstrijske literature v slovenščino, ki se je ponovno razmahnilo v sedemdesetih letih 20. stoletja, je bilo neposredno povezano s tedanjimi prizadevanji slovenske manjšine za izpolnitev narodnostnih pravic in masivnim pojavom nemškega nacionalizma na Koroškem. Nazadnje in najtemeljiteje so politične okoliščine vplivale na prevodno dejavnost v času razpada Jugoslavije in realnega socializma v vzhodni in jugovzhodni Evropi in v letih jugoslovanskih vojn, ko so koroške slovenske strukture že premogle profilirane literarne založbe in se je z vse večjim zanimanjem za literaturo iz teh držav povečalo tudi število koroških in drugih literarnih prevajalcev, ki so z njimi sodelovali. Prav v teh letih so dvojezične koroške založbe kot neke vrste »motor« (Messner 2020a) literarnega prevajanja igrale ključno vlogo pri posredovanju slovenske literature v nemškojezični prostor in tudi nemške avstrijske literature v Slovenijo, obenem pa skrbele za pretok literatur iz drugih predelov razpadle Jugoslavije ter jugovzhodne in vzhodne Evrope.

O kakovosti prevodne dejavnosti v koroškem slovenskem sklopu govori podatek, da je kar pet prevajalcev prejelo prestižno avstrijsko državno nagrado za literarno prevajanje, namreč Klaus Detlef Olof, Erwin Köstler, koroška Slovenca Fabjan Hafner in Johann Strutz ter Štefan Vevar za prevajanje avstrijske literature v slovenščino. Vtis, da se prevajanju posvečajo predvsem moški, ne vara, saj je prevajalk z večjim številom literarnih prevodov, npr. Andrea Haberl-Zemljič, opaziti šele v novejšem času. Presenetljivo je tudi, da za razliko od prejšnjih generacij (npr. Janko Messner, Andrej Kokot, Florjan Lipuš, Jože Strutz, Fabjan Hafner) med mladimi koroškimi slovenskimi avtorji in avtoricami ni več izrazitejših prevajalcev, če tu ne štejemo samoprevodov, med prevajalkami pa najbolj izstopata pesnici Ivana Kampuš in Daniela Kocmut. Ob pregledu medijskih odzivov na prevedena dela bi sicer opazili razlike glede sprejemanja prevodne literature iz koroškega slovenskega in siceršnjega slovenskega konteksta, vendar prevajalske prakse pokažejo, da razlikovanje med prevajanjem slovenske literature iz Slovenije ali Italije in slovenske literature koroških Slovencev ne bi bilo umestno.

V količinskem pogledu novejša prevajalska dejavnost v avstrijskem koroškem sklopu ni samo primerljiva z izvorno literarno produkcijo v obeh jezikih, temveč jo znatno presega. Podobno kot to velja za oznako »koroška slovenska literatura«, pa so tudi meje koroške slovenske prevodne kulture ohlapne in gibljive in presegajo ožji geografski okvir. Med nosilci teh dejavnosti so še naprej Drava, Mohorjeva in Wieser, vendar so se jim pridružile druge založbe na Koroškem in Štajerskem, ki v svoje programe sprejemajo prevodno literaturo iz slovenščine in tudi objavljajo dvo- in večjezične knjige ter pogosto sodelujejo z istimi prevajalci in prevajalkami, ki prevajajo ali so prevajali za koroške dvojezične založbe. Med njimi je delež manjšinskih pripadnikov sicer slej ko prej velik, poleg Klauza Detlefa Olofa in Erwina Köstlerja pa so se pojavljala tudi že nova prevajalska imena, ki jim slovenščina ni prvi jezik.

8 Seznam sorodnih poglavij v monografiji

Prevodi v koroški jezikovni različici: Urban Jarnik in sodobniki / Literarnopredvodne izmenjave z nemščino

Bibliografija

- Amann, Klaus in Johann Strutz. 1998. »Das literarische Leben.« *V Kärnten. Von der deutschen Grenzmark zum österreichischen Bundesland. Geschichte der österreichischen Bundesländer seit 1945* (Schriftenreihe des Forschungsinstitutes für politisch-historische Studien der Dr.-Wilfried-Haslauer-Bibliothek 6/2), uredila Helmut Rumpler in Ulfried Burz, 547–605. Dunaj, Köln, Weimar: Böhlau.
- Baum, Wilhelm. 2010. *Wie ein im Käfig eingesperrter Vogel. Das Tagebuch des Thomas Olip*. Celovec, Dunaj: Kitab.
- Ferk, Janko. 1995. *Mittelbare Botschaften. Aufsätze*. Klagenfurt/Celovec, Ljubljana/Laibach, Wien/Dunaj: Hermagoras/Mohorjeva.
- Filipič, Hanzl. 2016. »Mohorjeva.« *V Enzyklopädie der slowenischen Kulturgeschichte in Kärnten/Koroška. Von den Anfängen bis 1942*, uredila Katja Sturm-Schnabl in Bojan-Ilija Schnabl, 2. zv., J-Pl., 927–930. Dunaj, Köln, Weimar: Böhlau Verlag.
- Grbić, Nadja. 2010. »Krieg als Kapital? Übersetzungen aus dem Bosnischen, Kroatischen und Serbischen ins Deutsche.« *V Streifzüge im translatorischen Feld. Zur Soziologie der literarischen Übersetzung im deutschsprachigen Raum*, uredila Norbert Bachleitner in Michaela Wolf, 221–226. Dunaj: LIT Verlag.
- Grilc, Simon Paul. 2013. »'Herr Luka, bei uns da wird aber deutsch gesprochen!' Eine kritische Diskursanalyse der Geschichten des Herrn Luka von Pokerschnik.« *Diplomsko delo, Univerza v Gradcu*.
- Hafner, Fabjan in Wolfgang Pöckl. 2019. »... übersetzt von Peter Handke« - *Philologische und translationswissenschaftliche Analysen*. Berlin: Frank & Timme.
- Hafner, Fabjan. 2008. *Peter Handke. Unterwegs ins Neunte Land*. Dunaj: Zsolnay.
- Hafner, Fabjan. 2009a. »Der „exemplarische Epiker“ der Kärntner SlowenInnen: Florjan Lipuš.« *V Und (k)ein Wort Deutsch ... Literaturen der Minderheiten und MigrantInnen in Österreich*, uredila Nicola Mitterer in Werner Wintersteiner, 133–150. Dunaj, Innsbruck: Studien-Verlag.
- Hafner, Fabjan. 2009b. »Zwischen Herkunft und Ankunft. Peter Handke übersetzt.« *V Peter Handke. Freiheit des Schreibens. Ordnung der Schrift*, uredil Klaus Kastberger, 73–86. Dunaj: Zsolnay.
- Janet, Jure. 2009. »Položaj prevoda na dvojezičnem območju. Primer avstrijske Koroške.« *Diplomsko delo, Univerza v Ljubljani*.
- Janet, Jure. 2012. »Translation trends within a minority: The case of Slovene in Austrian Carinthia from 1990 to 2010.« *V Versatility in Translation Studies: Selected Papers of the CETRA Research Seminar in Translation Studies 2011*, uredila Isis Herrero in Todd Klaiman, 1–22. <https://www.arts.kuleuven.be/cetra/papers/files/janet.pdf>.
- Kersche, Peter in Gunhild Kersche. 1978. *Bibliographie der Literaturen Jugoslaviens in deutscher Übersetzung 1775 bis 1977*. Dunaj: Verlag für Geschichte und Politik.

- Kohl, Felix Oliver. 2018. »Nemški prevodi Lipuševih del ob in po Tjažu v luči konsekracije.« *Primerjalna književnost* 41, št. 3: 17–35.
- Kohl, Felix Oliver, Erwin Köstler, Andreas Leben in Dominik Srienc. 2021. *Überregional, mehrsprachig, vernetzt: Die Literatur der Kärntner SlowenInnen im Wandel*. Dunaj: Praesens.
- Köstler, Erwin in Andrej Leben. 2014. »Posredovanje slovenske literature v nemški govorni prostor in dvojezično založništvo na Koroškem.« *V Receptija slovenske književnosti*, uredila Alenka Žbogar, 211–217. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Köstler, Erwin, 2006. *Vom kulturlosen Volk zur europäischen Avantgarde. Hauptlinien der Übersetzung, Darstellung und Rezeption slowenischer Literatur im deutschsprachigen Raum*. Bern, Berlin, Bruselj, Frankfurt na Majni, New York, Oxford, Dunaj: Peter Lang.
- Köstler, Erwin. 2007. »Wem soll die Übersetzung nützen? Einige Beispiele zum Wirken utilitärer Konzepte in der Vermittlung slowenischer Literatur in den deutschsprachigen Raum.« *Wiener slavistisches Jahrbuch* 53: 177–190.
- Köstler, Erwin. 2014. »Zur Intensivierung der Vermittlung slowenischer Literatur in den deutschsprachigen Raum.« *V Beiträge zur interdisziplinären Slowenistik / Prispevki k meddisciplinarni slovenistiki*, uredili Andreas Leben, Martina Orožen in Erich Prunč, 251–257. Gradec: Leykam.
- Lokar, Teja Marjana. 2002. »Prevajanje slovenske proze v Avstriji od leta 1918 do danes.« Diplomsko delo, Univerza v Ljubljani.
- Lokar, Teja Marjana. 2004. »Prevajanje slovenske proze v Avstriji v letih 1918–2001.« *Jezik in slovstvo* 49, št. 5: 61–72.
- Messner, Elena. 2018. »Übersetzungen als Beitrag zu einem transnationalen literarischen Feld? Bosnische, kroatische und serbische Gegenwartsprosa am deutschen Buchmarkt (1991 bis 2012).« *V Slavische Literaturen der Gegenwart als Weltliteratur – Hybride Konstellationen*, uredili Diana Hitzke in Miriam Finkelstein, 63–91. Innsbruck: Innsbruck University Press. https://www.uibk.ac.at/iup/buch_pdfs/slavische_literaturen/10.152033187-02-3.pdf.
- Messner, Elena. 2020a. »Koroška dvojezičnost kot motor za transfer literature iz srbohrvaščine v nemščino od leta 1990 naprej.« *V Literarna večjezičnost v slovenskem in avstrijskem kontekstu*, uredila Alenka Koron in Andrej Leben, 155–164. Ljubljana: Založba ZRC.
- Messner, Elena. 2020b. »Prevajanje kot translacijska solidarnost pri Janku Messnerju.« *V Slovenski jezik in književnost v srednjeevropskem prostoru*, uredila Matej Šekli in Lidija Rezonničnik, 113–122. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije.
- Milovanović, Natalija. 2021. »'Auf Unsrisch': Goran Vojnović in Übersetzung. Eine Analyse der deutschen Übersetzung von Vaters Land.« Magistrsko delo, Univerza v Gradcu.
- Moder, Janko. 1957. *Mohorska Bibliografija*. Celje: Mohorjeva družba.
- Peklar, Petra. 2009. »Receptija prevodov avstrijskih književnih del v slovenščino med leti 2000 do 2008. Dinamika in topologija.« Diplomsko delo, Univerza v Mariboru.
- Perenič, Urška. 2005. »Stiki Josefa Friedricha Perkoniga s slovenskimi intelektualci in pisatelji.« *Slavistična revija* 53, št. 4: 583–595.

- Pölzer, Rudolf. 2007. *Kein Land des Übersetzens? Studie zum österreichischen Übersetzungsmarkt 2000–2004*. Dunaj: LIT Verlag.
- Pölzer, Rudolf. 2010. »Abseits der gängigen Pfade des Marktes: Aktuelle Tendenzen in der österreichischen Übersetzungslandschaft.« V *Streifzüge im translatorischen Feld. Zur Soziologie der literarischen Übersetzung im deutschsprachigen Raum*, uredila Norbert Bachleitner in Michaela Wolf, 65–97. Dunaj: LIT Verlag.
- Poniž, Denis. 2000. »Die Lipuš-Rezeption in der slowenischen und deutschsprachigen Literaturkritik.« V *Lipuš lesen. Texte und Materialien zu Florjan Lipuš*, uredila Klaus Amann in Johann Strutz, 175–196. Celovec, Dunaj, Ljubljana, Sarajevo: Wieser.
- Prunč, Erich. 1991. »Handkejev prevod Lipuševega romana 'Zmote dijaka Tjaža'«. V *XXVII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*, uredila Hermina Jug-Kranjec, 149–168. Ljubljana: Oddelek za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete.
- Prunč, Erich. 2005. »Hypothesen zum Gattungsprofil deutsch-slowenischer Übersetzungen im Zeitraum 1848–1918.« V *Beyond Equivalence / Jenseits der Äquivalenz / Oltre l'equivalenza / Onkraj ekvivalence*, uredili Nike Kocijančič Pokorn, Erich Prunč in Alessandra Riccardi, 19–37. Gradec: Institut für Theoretische und Angewandte Translationswissenschaft.
- Prunč, Erich. 2006. »Diskurzi o prevajanju in njihov odraz v prevajalskih normah druge polovice 19. stoletja.« V *Jezikovna predanost. Akademiku prof. dr. Jožetu Toporišiču ob 80-letnici*, uredila Marko Jesenšek in Zinka Zorko, 294–307. Maribor: Slavistično društvo Maribor.
- Prunč, Erich. 2007a. »Deutsch-slowenische/kroatische Übersetzung 1848–1918. Ein Werks-tättenbericht.« *Wiener slavistisches Jahrbuch* 53: 163–175.
- Prunč, Erich. 2007b. *Entwicklungslinien der Translationswissenschaft. Von den Asymmetrien der Sprache zu den Asymmetrien der Macht*. Berlin: Frank & Timme.
- Prunč, Erich. 2012. »Zur ideologischen Steuerung von Übersetzungsprozessen.« V *Avstrija_Slovenija: kulturni stiki / Österreich_Slowenien: kulturelle Begegnungen. Mednarodni simpozij ob 20. obletnici Avstrijske čitalnice Maribor / Internationales Symposium anlässlich des 20-jährigen Jubiläums der Österreich-Bibliothek Maribor*, 25. – 27. 11. 2010, uredila Helene Breitenfellner in Mateja Škofljanc, 85–107. Maribor: Univerzitetna knjižnica Maribor.
- Prušnik-Gašper, Karel. 1958. *Gamsi na plazu. Zapiski in spomini*. Ljubljana: Glavni odbor Zveze borcev NOV Slovenije: Borec.
- Retko, Nina. 2017. »Prevajanje kulturnih realij v nemškem prevodu romana Jamnica.« Magistrsko delo, Univerza v Ljubljani.
- Schödel, Karmen in Irena Smodiš. 2016. »Slowenien.« V *Übersetzungslandschaften. Themen und Akteure der Literaturübersetzung in Ost- und Mitteleuropa*, uredila Schamma Schahadat in Štěpán Zbytovský, 197–211. Bielefeld: transcript Verlag.
- Slolit. b. d. »Antologije.« Dostop 8. 3. 2023. <https://www.slolit.at/revije/C3>.
- Tradok. b. d. »Datenbank für 'Literarisches Übersetzen'«. Dostop 8. 3. 2023. <https://translationswissenschaft.uni-graz.at/de/itat/woerterbuecher-und-datenbanken/>.

- Vavti, Stojan. 2006. *Bibliographie der Buchübersetzungen slowenischer Literatur ins Deutsche / Bibliografija knjižnih prevodov slovenske literature v nemščino*, uredil Andrej Leben. Ljubljana: Center za slovensko književnost.
- Vavti, Stojan. 2008. *Bibliographie der Buchübersetzungen slowenischer Literatur ins Deutsche seit 1991*, uredila Andrej Leben in Aleksander Studen-Kirchner. Ljubljana: Center za slovensko književnost.
- Vidulić, Svetlan Lacko. 2014. »Literatur als Gast. Peter Handke im südslawischen Raum zwischen 1969 und 2009.« V *Der Gast als Fremder: Narrative Alterität in der Literatur*, uredila Evi Fountoulakis in Boris Previsić, 137–152. Bielefeld: transcript Verlag. <https://doi.org/10.1515/transcript.9783839414668.137>.
- Zwitter, Franci. 1951. »Tisk med NOB.« V *Koroška v borbi. Spomini na osvobodilno borbo v Slovenski Koroški*, uredil Franc Petek, 33–38. Celovec: Zveza bivših partizanov Slovenske Koroške.
- Žolnir, Bogdan. 1990. »Partizanske tehnike na Koroškem.« *Vestnik koroških partizanov* 24, št. 1–2: 15–85.

PREVAJANJE NA (AVSTRIJSKEM) KOROŠKEM OD LETA 1918 NAPREJ

V 20. stoletju so na prevajalsko kulturo na avstrijskem Koroškem bistveno vplivale družbenopolitične okoliščine, saj so koroški Slovenci postali ena izmed avstrijskih narodnostnih manjšin in bili izpostavljeni močnim asimilacijskim pritiskom. Šele po drugi svetovni vojni je po večdesetletnem zamolku literarno prevajanje v oba jezika znova pridobilo na pomenu, razmahnilo pa se je v sedemdesetih letih 20. stoletja, mdr. v sklopu prizadevanj za izpolnitev narodnostnih pravic spričo ponovnega pojava nemškega nacionalizma na Koroškem. Porast slovenske literarne produkcije na Koroškem, preoblikovanje založb Drava in Mohorjeva v dvojezične literarne založbe in ustanovitev založbe Wieser so bili temelj prevajalskega podviga, ki se je pričel konec osemdesetih let. Kmalu so te tri založbe izdale več kot polovico vseh literarnih prevodov iz slovenščine v nemščino, Mohorjeva pa je začela posredovati tudi nemško avstrijsko literaturo v slovenskogovoreči prostor. Med literarnimi prevajalci in prevajalkami, ki so v preteklih desetletjih delovali v koroškem okolju in skrbeli tudi za pretok literature iz drugih nekdanjih jugoslovanskih republik ter iz jugovzhodne in vzhodne Evrope, najdemo vidne koroške slovenske avtorje in avtorice, največji del prevodov pa so prispevali profesionalni prevajalci, ki sodelujejo tudi z drugimi koroškimi, avstrijskimi in nemškimi založbami.

TRANSLATION IN (AUSTRIAN) CARINTHIA FROM 1918

In the 20th century, the translation culture in Austrian Carinthia was significantly influenced by socio-political circumstances, as Carinthian Slovenes became one of Austria's ethnic minorities and were exposed to strong assimilative pressures. It was only after the Second World War that literary translation into both languages regained its importance after a silence of several decades, and it flourished in the 1970s, not least in the context of efforts to ensure the fulfilment of national rights in the face of the re-emergence of German nationalism in Carinthia. The rise of Slovene literary production, the transformation of the publishing houses Drava and Mohorjeva into bilingual literary publishing houses and the establishment of the Wieser publishing house were the core of the translation enterprise that took place from the end of the 1980s onwards, as these three houses soon published more than half of all literary translations from Slovene into German, and Mohorjeva also began to transmit German Austrian literature to the Slovene-speaking area. Among the literary translators who have worked in the Carinthian context over the past few decades, and who have also been responsible for the transfer of literature from other former Yugoslav republics and from south-eastern and eastern Europe, we can find many of the most prominent Carinthian Slovene authors, but the majority of the translations has been contributed by professional translators who have also worked with other publishing houses in Carinthia, as well as Austrian and German publishing houses.